

Ὑπέρ ἢ κατά; «Ὠφελῆειν καὶ μὴ βλάπτειν»

Θεμελιώδης ὁρμή τοῦ ἀνθρώπου φαίνεται νὰ εἶναι ἡ ἐπιδίωξή του νὰ κάνει «τά ἀδύνατα δυνατά». Γιά νὰ κατορθώσει μάλιστα αὐτό ἐπικαλεῖται καὶ ἄλλες δυνάμεις πέρα ἀπὸ τίς δικές του καὶ χρησιμοποιοῖ ἐξωτερική βοήθεια. Ἀπὸ τὴν αὐγὴ τῆς ἀνθρωπότητος διαπιστώνουμε χρήση ὑποτυπώδους ἔστω τεχνολογίας γιά νὰ φθάσουμε στὴν «τεχνολογική ἐπανάσταση» τῶν καιρῶν μας. Ὁ ἀνθρώπος ἔμαθε νὰ χειρίζεται σιγά σιγά σχεδὸν τέλεια τὰ ὑλικά καὶ τὰ στοιχεῖα πού τοῦ προσέφερε ὁ γύρω του κόσμος ἢ νὰ κατασκευάζει ὁ ἴδιος ἄλλα ἀπ' αὐτά. Σήμερα, μέ τὴ «βιολογική ἐπανάσταση» ἔμαθε νὰ χειρίζεται τὰ ὄργανα τοῦ σώματος του ὡς ἐξαρτήματα (μεταμοσχεύσεις, θεραπευτικὴ κλωνοποίηση), νὰ παρεμβαίνει ἀκόμα καὶ στὸν γενετικό του ἐξοπλισμὸ (γενετικὴ μηχανικὴ).

Ὅλους μᾶς γοητεύει ἡ τεχνολογία, ὅταν μάλιστα μᾶς δίνει τὴ δυνατότητα νὰ ἐκπληρώσουμε βαθύτατες ἀνάγκες καὶ ἐπιθυμίες πού προβάλλονται ὡς ἀναφαίρετα δικαιώματα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης. Ἡ ἐπιθυμία συναντᾷ τὴν τεχνολογία πού τὴν καθιστᾷ ἐφικτή. Ὁ ἀνθρώπος δέν παραμένει ἀπλῶς στὸ στάδιο τῆς «παντοδυναμίας τῆς σκέψους καὶ τῆς ἐπιθυμίας», ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν «παιδική» λεγόμενη «νοοτροπία», ἀλλ' ἐνήλικας πιά στηρίζει ὅλες τίς ἐλπίδες στὴν πράξη πού ἐπιτυγχάνει τό ποθητὸ ἀποτέλεσμα συνδυάζοντας δύο τεχνικές. Τὴ «λογικὴ τῆς ἐπιθυμίας» πού διατυπώνεται στὴν ἀκόλουθη φράση: ἄπαξ καὶ ἐπιθυμήσω κάτι ἐνδίδω σ' αὐτήν, καὶ τὴν «τεχνοκρατικὴ λογικὴ» πού μπορεῖ νὰ ὑλοποιήσει στὴν πράξη τίς σκέψεις καὶ τίς ἐπιθυμίες.

Αὐτὸ ὅμως πού εἶναι ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς τεχνικῆς δυνατὸ εἶναι γιά τὸν ἀνθρώπο καὶ ἐπιθυμητὸ; Εἶναι μάλιστα καὶ ὑποχρεωτικὸ καὶ δέον; Ἄν ἡ τεχνικὴ μᾶς πεῖ: «Νὰ τί μπορούμε νὰ κάνουμε!» ἐμεῖς θὰ πρέπει καὶ νὰ τό κάνουμε ἀπροϋπόθετα;»

Ὀφείλουμε πάντως νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι πολλά πού πρὶν μερικὰ χρόνια ὄνειρευόταν ὁ ἀνθρώπος, καὶ χαρακτηρίζονταν ὡς ἐπιστημονικὴ φαντασία, ἡ ἱατρικὴ ἐπιστημονικὴ τεχνολογία μπόρεσε νὰ τὰ κάνει πραγματικότητας σήμερα.

Γί' αὐτά, ὅμως, μόνο μία σύνολη ἀντιμετώπιση τῶν δυνατοτήτων καὶ τῶν δυσκολιῶν μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει τὴν ἀνθρωπότητα νὰ καρπωθεῖ τὰ ἐκπληκτικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἔρευνας καὶ νὰ ἀποφύγει τοὺς κινδύνους πού ἐνδεχομένως μπορεῖ νὰ ἐπιφέρει ἡ ἐφαρμογὴ τους ἰδιαίτερα μέσῳ ἑνός ἐλεγχόμενου χειρισμοῦ τοῦ γενετικοῦ ὑλικοῦ ἐκ μέρους τῆς βιοτεχνολογίας.

Τά πλεονεκτήματα καί τά μειονεκτήματα δέν τά τοποθετῶ σέ επίπεδο τῶν συνεπειῶν στόν ἄνθρωπο καί μόνο, γιατί ἡ χρησιμοποίηση τῶν γνώσεων γύρω ἀπό τούς μηχανισμούς τῆς ζωῆς καί τά μυστικά τοῦ μικρόκοσμου ἐπιτρέπουν ἐπεμβάσεις πού κατευθύνουν τίς λειτουργίες τῶν ζωντανῶν ὀργανισμῶν καί ἐκμεταλεύονται τά προϊόντα τους. Ὑπάρχει μία συνεχῆς ἐπικοινωνία ὅλων τῶν μορφῶν ζωῆς, ἀπό τά βακτήρια μέχρι τόν ἄνθρωπο καί οἱ ἐπιπτώσεις της διαχέονται στόν σύμπαντα κόσμο. Γι' αὐτό καί ἡ εὐθύνη ὅλων αὐτῶν τῶν χειρισμῶν εἶναι μεγάλη.

Εὐθύνη ἢ ὁποία πρέπει νά ἀντανακλᾷ ἓνα ὀρισμένο ἦθος καί μία στάση σεβασμοῦ τῆς ζωῆς σέ οποιαδήποτε μορφή. Ἐνα ἦθος πού εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς πού θά ὀνόμαζα φιλοκαλικῆς στάσεως, μακροῦς δηλαδή, ἐπίπονης καί ἐπίμονης προσπάθειας ἀναμορφώσεως καί ὡς ἐκ τούτου μεταμορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου ἐπί τό ἀρχαῖον κάλλος, πού ὅλα ὅσα ἔγιναν ἦσαν «καλά λίαν» σύμφωνα μέ τή διήγηση τῆς Γενέσεως ἀλλά ἐπιδέχονταν καί μία ἐπί τά ἀρίστῳ βελτίωση.

Αὐτό βέβαια προϋποθέτει καί κάτι ἄλλο πέρα ἀπό μία τεχνική πού θέτει στή διάθεσή μας ἓνα σύνολο μεθόδων καί κανόνων μέ τούς ὁποίους ἐπιτυγχάνεται ὀρισμένο ἀποτέλεσμα καί μᾶς καθιστᾷ ικανούς νά χρησιμοποιήσουμε αὐτές τίς μεθόδους. Ὅσο αὐτονόητη καί νά εἶναι ἡ ἀνάγκη μιᾶς τεχνογνωσίας (know how) ἀπαιτεῖται ἐπίσης ἡ ὑπέρβαση μιᾶς τεχνοκρατικῆς ἀντίληψης καί νά λαμβάνεται ἀρκετά ὑπόψη ὁ ἀνθρώπινος παράγοντας καί ὄχι μόνο. Τό ἦθος θά εἶναι συνεπῶς ἐκεῖνο πού θά ὀδηγεῖ ὥστε ἡ τεχνική νά ἐφαρμόζεται βέβαια ὡς τεχνολογία καί βιοτεχνολογία (ὡς πρακτική ἐφαρμογή) ἀλλά μέ τέχνη καί ἐπιστήμη, προϋποθέτοντας τήν εἰκόνα πού ἔχουμε γιά τόν ἄνθρωπο καί τόν κόσμο τήν ὁποία πολλές φορές λησμονοῦμε.

Μία ὑψηλή τεχνολογία καί βιοτεχνολογία θά πρέπει νά εἶναι στό ὕψος τοῦ ἀνθρώπου γιά νά μήν εἶναι ἐναντίον του. Ἐπομένως τό ζήτημα εἶναι καθαρά ἀνθρωπολογικό.

Θεμελιώδης ἄλλωστε ἀνθρωπολογική σταθερά, παραμένει ἡ δυνατότητα λήψεως ἀπό τόν ἄνθρωπο ἀποφάσεων καί ἡ ἐπιλογή, κατόπιν κρίσεως, λύσεως ἢ λύσεων στά προβλήματα του. Ἡ κρίση αὐτή, προϋποθέτει κριτήρια γιά τήν ἀποδοχή ἢ τήν ἀπόρριψη τῶν λύσεων. Σ' αὐτές τίς διαδοχικές διαδικασίες πρὸς λήψη συγκεκριμένης ἀποφάσεως, τό ἠθικόν δέον διαδραματίζει ἓναν οὐσιαστικό ρόλο. Τό ἠθικόν δέον βρίσκεται σέ ἄμεση σχέση μέ τίς ἀλήθειες πού θεμελιώνουν τά κριτήρια.

Τό ἐρώτημα παραμένει πάντοτε καιρῖον γιά τό «τί ἐστίν ἀλήθεια» ἢ ποιές εἶναι οἱ ἀλήθειες πού θά εἶναι καθοριστικές γιά τήν περίπτωσή μας. Δέν ἐπιθυμῶ ὅμως νά ἐμπλακῶ στό ζήτημα τῆς ἀλήθειας, τῆς διπλῆς ἀλήθειας, γιατί εἶναι δύσκολη ἢ ἀπόσταξη τῆς ἐπιστημονικῆς ἀλλά καί τῆς κάθε ἀλήθειας. Ἀπαιτοῦνται πολλές προσεγγίσεις γιά νά εἴμαστε σίγουροι ὅτι λέμε τήν ἀλήθεια!

Πάντως είτε περί ύψηλης είτε περί μέσης είτε περί χαμηλής τεχνολογίας πρόκειται, είναι αλήθεια..., ότι απαιτείται λογική και σώφρων χρήση και ιδιαίτερη προσοχή, έτσι ώστε σέ ζητήματα βιοτεχνολογίας πού μας αφορούν νά μπορεῖ νά εφαρμόζεται τό ἱπποκρατικόν «ὠφελῆειν καί μή βλάπτειν» καί οἱ «τεχνολόγοι» νά μήν κινδυνεύουν τελικά νά ἐλεγχθοῦν ὡς «ἄλογοι»! Διαφορετικά οἱ πάσης φύσεως τεχνολογίες μπορεῖ νά ἀποβοῦν κατά τοῦ ἀνθρώπου παρ' ὅλες τίς ἀγαθές προθέσεις καί πρωτοβουλίες πού ἀναλαμβάνονται. Ἰδιαίτερα, ἐπειδή οἱ ἐπενδύσεις γιά τίς ἔρευνες καί τίς ἐφαρμογές τους ἔχουν ὑψηλότατο κόστος, θά ἐπιδιωχθεῖ τά εὐρήματα νά ἐξαργυρωθοῦν σέ τιμή ἑκατονταπλασίονα καί τά ἀργύρια νά ἀποβοῦν τελικά ἀργύρια προδοσίας γιά τόν ἄνθρωπο.

Τίς ἐπιφυλάξεις αὐτές πέραν τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων ἐρευνητῶν καί ἐκείνων πού ἀσχολοῦνται μέ τή βιοηθική διατυπώνουν καί καλλιτέχνες ἐμπνεόμενοι ἀπό τά ἐπιτεύγματα τῆς βιοτεχνολογίας. Προσπαθοῦν νά εὐαισθητοποιήσουν τό κοινό γιά τίς συνέπειες ὀρισμένων ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων. Δραστηριοποιοῦνται σέ ἕνα εἶδος τέχνης πού θέτει στό δικό της μικροσκόπιο τήν Βιολογία καί συνδέει τήν τέχνη μέ τή ζωή (Bio-art). Πρόσφατα εἶδαμε ἀντιπροσωπευτικά δείγματα αὐτῆς τῆς τέχνης στήν Ἐκθεση πού φιλοξένησε ἡ Ἀνωτάτη Σχολή Καλῶν Τεχνῶν μέ τήν ἐπωνυμία In Vivo - in Vitro. Ἡ ἔκθεση ἔθεσε μέ τό δικό της τρόπο τά ἐρωτήματα πού ταλανίζουν τόν ἄνθρωπο σχετικά μέ τήν πρόοδο τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας καί τή χρήση τῆς γνώσης.

Ἡ γνώση ὅπως ὅλοι ἀντιλαμβανόμαστε εἶναι ἐν τούτοις διακινδύνευση, τό ἴδιο ὅπως καί οἱ ἐφαρμογές τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας. Μόνον ὅταν ἡ γνώση προσανατολίζει τόν ἄνθρωπο στήν ψευδαίσθηση τῆς αὐτάρκειας καί τῆς αὐτονομίας γίνεται ἐπικίνδυνη γι' αὐτόν, ἐγκυμονεῖ καταστροφές καί τιμωρίες. Αὐτό ἔγινε σαφές τόσο στήν παρακοή τῶν πρωτοπλάστων, ὅσο καί στήν διήγηση γιά τόν πύργο τῆς Βαβέλ. Γνώση, ὁμῶς, ὀρθά ἱεραρχημένη βρίσκεται μέσα στή γραμμή πού ἡ βουλή τοῦ Θεοῦ χάραξε γιά τήν ἄσκηση τῶν δυνατοτήτων τοῦ ἀνθρώπου.